

УДК 94(477.86)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/23.166176>

Євген ЛІЗЕНЬ,
orsid.org/0000-0002-3621-5922
аспірант кафедри всесвітньої історії
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(Україна, Івано-Франківськ) luge82@ukr.net

ПИТАННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ В СПРАВІ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1918–1923 РР.

У статті розкрито зовнішньополітичну діяльність польських політиків та урядових кіл за включення території Східної Галичини до складу II Речі Посполитої. Також проаналізовано політичне становище і правовий статус Східної Галичини. Показано ставлення до польсько-українських суперечностей західних держав і реакцію української громадськості на рішення останніх.

Ключові слова: Східна Галичина, Польща, Є. Петрушевич, Р. Дмовський, Ю. Пілсудський, Антанта, II Річ Посполита, Верховна Рада, ПНК.

Євген LYZEN,
orsid.org/0000-0002-3621-5922
Postgraduate Student of the Department of World History
Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk
(Ukraine, Ivano-Frankivsk) luge82@ukr.net

THE ISSUE OF THE EASTERN GALICYNIA IN THE RESTORATION OF POLISH STATE OF 1918–1923

The article reveals the foreign policy activity of Polish politicians and government circles for the inclusion of the territory of Eastern Galicia in the II Rzeczpospolita. Also analyzed is the political situation and legal status of Eastern Galicia. The attitude towards the Polish-Ukrainian contradictions of the Western powers and the reaction of the Ukrainian public to the decisions of the latter are shown.

The challenges facing the Ukrainian state at the present stage, the complicated socio-political conditions in which the modern Ukrainian nation is born, the growing role of the Ukrainian factor in international relations, at the present stage, actualize the study of relations in the past, in particular during the formation of the ZUNR and the Second Commonwealth. In this context, for the Eastern and Central Europe, Polish-Ukrainian relations were of great importance. The research covers the years during which the destiny of Eastern Galicia in the international arena was decided by the victorious states of the First World War.

The explosion of the First World War has led to a situation in which the states that participated in the divisions of the Commonwealth – Austria, Prussia, Russia – and acted in the XIX century. In general, they were in solidarity at the beginning of the XX century. in hostile camps This fact gave rise to hope in the Polish political circles to change the position of Poland, that is, the hope for the formation of an independent, united Polish state received a real basis. The slogans calling for independence had enormous agitation power and influence on other countries, and accordingly applied and implemented, they could seriously affect the destruction of the central states with their multinational structure.

Key words: Eastern Galicia, Poland, E. Petrushevich, R. Dmovsky, Y. Pilsudski, Entente, II Rzeczpospolita, Verkhovna Rada, PNC.

Постановка проблеми. Виклики, перед якими постала Українська держава на сучасному етапі, складні суспільно-політичні умови, за яких народжується модерна українська нація, зростаюча роль українського фактора в міжнародних відносинах на сучасному етапі актуалізують дослідження відносин у минулому, зокрема в період творення ЗУНР та II Речі Посполитої. У цьому контексті для Східної та Центральної Європи велике значення мали і мають польсько-українські взаємини. Дослідження охоплює роки, протягом яких вирішувалися

доля Східної Галичини на міжнародній арені державами-переможницями Першої світової війни.

Аналіз досліджень. Питанню східної політики Польщі присвячена значна кількість літератури вітчизняних і зарубіжних авторів. З демократизацією суспільно-політичного життя, вступу обох держав на шлях незалежності з'явилася можливість аналізу надзвичайно складних і суперечливих процесів міжвоєнного періоду на основі недоступних раніше документальних матеріалів, еміграційної літе-

ратури. Побачили світ нові роботи польських авторів – І. Козловського, А. Чубінського, українських – В. Комара, М. Литвина, О. Красівського та інших учених.

Мета статті – проаналізувати політичне становище і правовий статус Східної Галичини, показати ставлення до польсько-українських суперечностей західних держав і реакцію української громадськості на рішення останніх. Дослідження охоплює роки, протягом яких вирішувалась доля Східної Галичини на міжнародній арені державами-переможницями Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Вибух Першої світової війни призвів до ситуації, в якій держави, що брали участь у поділах Речі Посполитої – Австрія, Пруссія, Росія – і виступали в ХІХ ст., загалом, солідарно опинилися на початку ХХ ст. у ворожих таборах. Цей факт породжував у польських політичних колах надію на зміну становища Польщі, тобто сподівання на утворення незалежної єдиної Польської держави отримували реальну основу. Гасла із закликом до незалежності мали величезну агітаційну силу і вплив на інші країни, а, відповідно, застосовані і реалізовані, вони могли серйозно вплинути на руйнування зсередини центральних держав з їхньою багатонаціональною структурою.

Польським питанням зацікавились західні держави, які ще на початку війни вважали його внутрішньою проблемою держав-учасників поділів Речі Посполитої (Красівський, 1998: 580). Це були моменти, які певною мірою вплинули на оголошення заходом програми, присвяченої країнам Антанти, зокрема Польщі, в їхній боротьбі за державність. Мається на увазі 13 пункт програми, сформульованої в січні 1918 р. президентом США В. Вільсоном, де вказувалось на необхідність створення незалежної польської держави, «яка повинна охоплювати території заселені, без сумніву, польським населенням, якому необхідно забезпечити вільний і безпечний доступ до моря, політичну та економічну незалежність і територіальну цілісність, яку потрібно гарантувати міжнародним пактом» (Красівський, 1998: 29).

Великобританія і Франція поклали великі надії на відновлення Польської держави, зокрема, через бажання відокремити в післявоєнній Європі охоплену соціалістичною революцією Росію від Німеччини. Саме це визначило участь Польщі в Паризькій мирній конференції, скликаній невдовзі після закінчення Першої світової війни, серед держав-переможниць.

Східна Галичина до осені 1918 р. входила до складу переможеної та вже неіснуючої монар-

хії Габсбургів. На руїнах імперії західні українці розпочали будівництво своєї держави. 18 жовтня 1918 р. був створений представницький орган – Українська Народна Рада, яка оголосила про намір об'єднати всі західноукраїнські землі в одне ціле. Уранці 1 листопада Львів був в руках українців, але після цього розпочалася збройна боротьба з польськими військами. Польські дипломатичні та військові структури за кордоном розгорнули тотальну антиукраїнську пропаганду, вдаючись до відвертих наклепів щодо галичан. Вони кваліфікували Листопадовий зрив у Львові як акцію «австро-німецького війська», або як «австрійську інтригу» (Литвин, 1998: 258). У листопаді 1918 р. польська держава вже існувала, але важко було визначити територію, яку вона займала. На момент її проголошення Тимчасовим Національним урядом 7 листопада це була територія лише Королівства Польського.

Тим часом питання встановлення східних кордонів Речі Посполитої залишалось нерозв'язаним. Відродження незалежної Польської Республіки 11 листопада 1918 р. позначилося активними кроками зовнішньої політики у східному напрямку (Комар, 2011: 74). Серед польських правлячих кіл були дві різні концепції встановлення східних кордонів Польщі. Обидві за головну мету ставили здобуття Східної Галичини, відрізнялись лише підходами до вирішення цього питання. Претензії поляків на землі, населені західними українцями, ґрунтувались на історичних аргументах. Наприкінці ХVІІІ ст. ці землі входили до складу Польської Речі Посполитої.

У 1917 р. в Парижі був створений Польський Національний Комітет (далі – ПНК), який представляв інтереси Польщі на міжнародній арені. Очолив його головний ідеолог партії Національної Демократії Р. Дмовський. Саме через ПНК лідер ендеків і представляв свою концепцію побудови майбутньої держави. Вона передбачала включення до складу Речі Посполитої значних територій, на яких проживало непольське населення. «Як вихідний пункт наших інтересів ми приймаємо 1772 рік, тобто дату першого розподілу, і за наше найсвятіше право вважаємо повернення того, що вирвали нам...», – вказував Р. Дмовський (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 72–77). Ці землі мали бути безпосередньо приєднані до Польщі, тобто інкорпоровані. Тезу інкорпорації Дмовський аргументував у доповідній записці на ім'я президента Вільсона від 8 жовтня 1918 р. Це необхідність протиставлення східній експансії Німеччини, створення надійного бар'єру між Європою і революційною Росією, і все та ж теза про

«національну недорозвиненість» населення, що заселяє Білорусію, Україну і Литву. «Така відсталість, – підкреслював Дмовський, – означатиме у разі утворення чи то литовської, чи то української держави небезпеку анархії або панування чужоземних урядів на цих територіях. У разі їх прилучення до Росії – анархію, а також розумову і економічну стагнацію. Тому єдиний вихід, що усуне всі небезпеки, як вважав лідер ендеків, це поділ східних теренів на дві частини: західну – де переважає польський елемент – необхідно прилучити до Польщі, і східну – залишити Росії (ЦДІАЛ у Львові: 599).

Відмінний погляд на питання структури майбутньої Польщі представляв Начальник держави Ю. Пілсудський. Це була концепція федеративного устрою II Речі Посполитої. Її прихильник, представник ПНК в США І. Падеревський виклав основні положення в доповідній записці за 1917 р. президенту цієї країни. До складу федеративної польської держави мали ввійти такі королівства: Польське, Литовське, Поліське, Волинське, Галицько-Подільське. Державу мав очолювати президент, який носив би титул короля Польщі, Литви, Полісся і Галичини. Східна Галичина мала ввійти до Галицько-Подільського Королівства (Dzieje Polski, 1976: 182–183). На авторитет Падеревського як прем'єра і прихильника федералізму будуть згодом посилались представники Пілсудського в ПНК, дискутуючи над питанням подання польських територіальних претензій на розгляд Паризької конференції.

Р. Дмовський настоював на ідеї інкорпорації, стверджуючи: «...якщо ми говоримо про потребу сильної держави, то не можна вживати вираз «федерація». Федерація – це слабкість, а не сила, зокрема, як те, що немає з ким федеруватись». Останній вираз пояснював тим, що федерація вимагає схильності до компромісів, а цієї здатності позбавлені і литовці, і українці. Тезу про необхідність існування «сильної держави» Дмовський аргументував тим, що між «наймогутнішим німецьким» і «найбільш анархічним російським» народами немає місця на «малий народ», який просто не витримає суперництва. А тому поляки повинні прагнути стати «більшим народом» і мати могутню державу (Полонська-Василенко, 1991: 85–87). Тож поза всякими дискусіями, пілсудчики та ендеки вважали Східну Галичину інтегрованою частиною Польської держави (Комар, 2011: 76).

Польська делегація на Паризькій конференції вимагала всієї Галичини, вказуючи (дані на 1910 р.), що на 8 025 677 чол. – 4 млн 700 тис.

вживають польську мову, а 3 млн 200 тис. – українську (Łaptos, 1983: 73). Як відомо, українські домагання щодо поділу території Галичини на Східну і Західну не досягли успіху.

У 1850 р. була визначена лише сфера впливу апеляційних судів із центрами у Кракові та Львові. Межа проходила поміж Сяном і Віслою, виділяючи Східну Галичину як територіально-адміністративну одиницю. За українськими офіційними даними, на території Східної Галичини (10 судових повітів) на момент вибуху Першої світової війни проживало 4 055 000 українців (74 %), 659 000 поляків (12,1 %), 670 000 євреїв (12,3 %), 165 000 німців (1,2 %) (Czubinski, 1993: 70).

Однак у тодішній польській публіцистиці подавались статистичні дані щодо всієї Галичини, а вже потім дробилися по окремих повітах. Спираючись на такі позиції, польське населення у всій Галичині становило понад 40 %, а на східних теренах – близько 25 %. Щодо даних австрійського перепису 1910 р., то за головні критерії належності до національності брались два: мова і віросповідання. Оскільки не визнавалось існування ні єврейської національності, ні мови, а більшість євреїв подавала як свою мову польську, то ця статистика була більш корисною для поляків і найчастіше саме ці дані наводились під час обґрунтування польських територіальних вимог. Однак, незалежно від інтерпретацій даних перепису, не підлягає сумніву факт, що поляки на території Східної Галичини становили меншість щодо українців (Макарчук, 1983: 47–54).

З березня 1919 р. ПНК передав Комісії з польських справ на мирній конференції, очолюваній Ж. Камбоном, чергову ноту за авторством Р. Дмовського в справі врегулювання східних кордонів Польщі (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 105–107). Нота відстоювала інкорпораційний принцип побудови держави. Крім Галичини, називались території Литви, Латвії, Білорусі. Проект встановлення такого східного кордону отримав назву «лінії Дмовського». Про кількість поляків на цих теренах нота не згадувала, але підкреслювала, що на них польська меншість представляє єдину інтелектуальну та економічну силу краю. Фактично Р. Дмовський і його прихильники проголошували політику відвертої колонізації та колонізації східних територій держави (Archiwum polityczne, 1974: 17). Зокрема, у виступі на конференції Жулкевського прозвучало таке твердження: «Східні креси – це наша колонія, яка завжди нею була певною мірою і повинна нею залишитись» (ЦДІАЛ у Львові: 100).

Концепція табору ендеків зустріла опір як серед народів, що були сусідами Польщі, так і головних

держав, що, власне, вирішували її долю, – США, Великобританії, Франції, Японії, Італії. З огляду на зобов'язання дотримуватися принципу самовизначення націй ці держави не могли ігнорувати протести західних українців проти нав'язування їм польського правління. Наприклад, президент ЗУНР Є. Петрушевич в депеші до держсекретаря США Лансінга доводив, що Східна Галичина заселена здебільшого українським населенням, протестував проти польської політики, вказуючи на оборонний характер війни з боку українців, вимагав пошани права на самовизначення (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 224–225).

Вирішення питання Східної Галичини значною мірою залежало від співвідношення сил, яке складалося на схід від Польщі. До того часу поки здавалось, що українські національні сили зуміють створити серйозний політичний організм, обернений проти радянської Росії, польські сподівання на панування над цією територією розглядались державами Антанти очікувально і стримано. Саме тому західні держави засуджували боротьбу польських збройних сил з українськими урядами – із ЗУНР на території Східної Галичини і УНР – на Волині. Зокрема, вже на початку листопада 1918 р. ПНК отримав ноту Бальфура, в якій британський уряд категорично висловлювався проти будь-яких дій із боку Польщі на території Східної Галичини (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 217).

Гострі дебати з приводу польської політики щодо Східної Галичини відбулися 20 лютого в сеймі. Щодо необхідності входження м. Львова в кордони II Речі Посполитої одностайно висловились усі без винятку послі. Що ж стосується загальною територією Східної Галичини – погляди розділилися. Значна кількість послів, зокрема прем'єр Падеревський, висловились за укладення договору з українцями. Наприклад, представник м. Львова Артур Гауснер заявив, що польсько-українська справа «не вирішиться мечем». Він наполягав на необхідності досягнення згоди, вказуючи при цьому на роль, яку зможе відіграти Росія перебуваючи в давніх кордонах: «Росія з опорою на Чорне море обійме 30 млн українців. Вона стане могутньою державою, яка завжди загрожуватиме Польщі. Концепція вільної України є для нас єдиною, і цим шляхом повинні піти польські політики» (Roszkowsski, 29). Однак у сеймі переважали праві, які недооцінювали загрози з боку Росії. Правда, ні сеймові рішення, ні ПНК в Парижі не мали повноважень для вирішення майбутньої долі Східної Галичини.

24 січня 1919 р. Верховна Рада мирної конференції (головний орган коаліції держав-перемож-

ниць) прийняла рішення про заборону воєнних дій у Східній Європі, і до Львова була вислана Міжсоюзницька комісія на чолі з генералом Бартелемі для переговорів з українським урядом в справі перемир'я з поляками (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 235–237). Ця місія запропонувала демаркаційну лінію (лінію Бартелемі), на підставі якої Львів і Дрогобицький нафтовий басейн, приблизно 40 % території Східної Галичини, залишались за Польщею. Ці пропозиції були відкинута урядом ЗУНР, після чого воєнні дії відновилися (Жуковський, Субтельний, 1991: 96).

Польські територіальні претензії знайшли підтримку в урядових колах Франції. Цьому значною мірою сприяла пропагандистська кампанія II Речі Посполитої, метою якої було зацікавити Францію багатствами України. Центральною ідеєю її стало твердження, що експлуатація українських надр полегшилась би в разі федерального зв'язку України з Польщею. Крім того, польська сторона запевняла французькі урядові кола, що Україна зможе і сплатити частину царських боргів (Leczyk, 1966: 61). Успіхом кампанії було, між іншим, створення стереотипу, що передача Львова українцям означатиме поразку Антанти в боротьбі з Радянською Росією на території Східної Європи. З іншого боку, цю тезу зміцнювали крайні праві у Франції, вказуючи на загрозу посилення німецьких впливів на Україні. Ці фактори полегшували політичним колам Польщі дипломатичну боротьбу на міжнародній арені на Східну Галичину. Зокрема, під час дебатів у Верховній Раді з питання Галичини у суперечці з прем'єр-міністром Великобританії Ллойд-Джорджем маршал Фош звернувся до аргументів, що їх висловлювала вся західна преса. Він підкреслив, що перемога українських сил у Львові може привести до падіння уряду Падеревського, а це означатиме послаблення «антирадянського бар'єру». У зв'язку з цим маршал запропонував прискорити виїзд з Франції польської армії Ю. Галлера, а також застосувати в Галичині румунські війська (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 267–274).

Чергові спроби укладення перемир'я були здійснені в березні 1919 р., а згодом Міжсоюзницькою комісією, очолюваною генералом Л. Ботою, у квітні – травні 1919 р. 28 квітня вона вислухала позицію польської делегації, яку представив Р. Дмовський. Ідеолог ендеків вимагав усієї Галичини по р. Збруч, «... щоб не бути захопленими більшовизмом, що зрештою відкрило би для нього всю центральну Європу». На запитання Боти, що вчинить Польща, коли Верховна Рада не прийме польських умов, Дмовський відповів: «То ми реалізуємо їх зі зброєю в руках» (Czubinski, 1993: 471).

Міжсоюзницька комісія висловила свої пропозиції, за якими Дрогобицький басейн мав залишитися за українською стороною (*Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*: 299–300). Однак на цей раз не погодились поляки, які відновили воєнні дії. В інструкціях до своїх делегатів на конференції в Парижі польське МЗС від 5 квітня 1919 р. дало вказівки не допускати, щоб Польщі нав'язали перемир'я [Красівський, 1998: 113]. Завдяки переважачому числу та озброєнням частин Галлера і румунських військ в липні 1919 р. західноукраїнські війська були відкинуті за Збруч, де з'єдналися з військовими силами Директорії УНР.

Ця ситуація справила значний вплив на постанову Верховної Ради. Оцінюючи результати успішних воєнних дій польських сил, політики західних держав дійшли висновку, що польська армія зможе відіграти значнішу роль у боротьбі з більшовизмом. Тому 25 червня 1919 р. Верховна Рада прийняла рішення про передачу Східної Галичини по р. Збруч у тимчасове володіння Польщі з умовою надання краю територіальної автономії, релігійних і політичних свобод (*Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*: 346).

5 липня 1919 р. польська делегація запропонувала комісії з польських справ проект статуту Східної Галичини, який було передано 7 липня секретаріату конференції. Згідно з ним Східна Галичина мала отримати автономію, що забезпечувалось діяльністю сейму в галузі культури, промисловості, охорони здоров'я, торгівлі. Виконавча влада мала належати губернатору, якого призначав президент. У кожному міністерстві передбачалось створення окремих відділів у справах Східної Галичини. Встановлювались дві державні мови – польська і «руська» (Полонська-Василенко, 1991: 175).

До кінця червня 1919 р. Пiлсудський провадив обережну, вичікувальну політику. Після встановлення 28 червня західного кордону Польщі основні зусилля спрямував на схід. До вересня польські війська просунулись далеко на схід, наближаючись до давнього кордону держави перед поділами. На той час лише Червона армія чинила опір перемир'ю з Петлюрою, за яким встановлювалась демаркаційна лінія вздовж р. Збруч (Dmowski: 367–368).

У війну з Денікіним Польща не вступала, оскільки не бажала чинити всупереч волі держав Антанти (Dmowski: 368). Сподівання на Денікіна як на силу, що здатна перемогти більшовиків, тривали на Заході до листопада. Одночасно катастрофічно падав престиж Петлюри. Зокрема, держсекретар США Лансінг вказував у листопад 1919 р.: «Український рух за незалежність не виправда-

ний ні етнографічними, ні економічними факторами. Він значною мірою результат австрійської і німецької пропаганди. Петлюра видається трохи кращим, ніж авантюрист» (Герус, 1974: 208). Негативне сприйняття дипломатією Антанти українського руху за незалежність посилювалося укладенням першого під час світової війни сепаратного мирного договору між центральними державами та УНР. У невдачах, які спіткали Денікіна на фронті, міністерство закордонних справ США звинувачувало «український сепаратизм» (Герус, 1974: 207–208).

21 листопада Верховна Рада прийняла нове рішення у справі Східної Галичини, а саме був затверджений проект її автономії. Згідно з ним Польща отримувала лише мандат на панування на цій території протягом 25 років під наглядом Ліги Націй (*Akty i dokumenty*, 1920: 378–380, 384). Однак прем'єр Падеревський заборонив польській делегації підписувати договір про статус Східної Галичини, який лише на деякий час вирішував спірне питання.

8 грудня 1919 р. була опублікована постанова Верховної Ради у справі східних кордонів Польщі. За критерій приймалась етнічна ознака, визначалась територія, на якій дозволялось організувати польську адміністрацію (*Sprawy polskie*, 1967: 37–39). Вона охоплювала землі на захід від р. Буг, а лінія, вздовж якої проходив східний кордон Польщі, увійшла в історію як «лінія Керзона» (за пропозицією англійського міністра іноземних справ).

Польський уряд, незадоволений таким рішенням, вислав делегацію до Верховної Ради, яка 10 грудня звернулася до неї з відповідною нотою. У ній висловлювалось прохання змінити рішення і визнати Східну Галичину за Польщею як «невіддільну і автономну її частину» (Łaptos, 1983: 36). Зі свого боку польський уряд діяв так, начебто Східна Галичина була цілком польським краєм, підпорядковуючи собі її політичне, культурне та економічне життя й повністю ігноруючи потреби українців. Службовців української національності не допускали до роботи на державних посадах, їх переслідували, українській молоді був закритий доступ до вищих наукових закладів (Субтельний, 1991: арк. 6–7, 12 б, арк. 3–4, 17).

У листопаді 1919 р. до Варшави прибула делегація від звільнених із посад урядовців-українців Східної Галичини. Вона подала доповідну записку на ім'я Начальника держави Ю. Пiлсудського. У ній перераховувались численні факти незаконних звільнень із посад осіб української національності, містилося прохання звільнити українців від присяги на вірність «Речі Посполитій Польській»

як такої, що «... не відповідає державно-правовому статусу Східної Галичини по відношенню до польської держави», оскільки вказана територія передана під владу Польщі не на постійно (Субтельний, 1991:, арк. 9–10).

Грудневе рішення Верховної Ради щодо Галичини остаточно розчарувало сейм, і Падеревський та його кабінет змушені були подати у відставку. 13 грудня був сформований новий уряд на чолі з Л. Скульським. Зміна уряду була результатом боротьби всередині правлячих кіл, зокрема, з питань зовнішньої політики. Це було суперництво двох програм східної експансії – «інкорпораційної» та «федеративної». До влади прийшли останні. Позиції ж ендеків послабила також поразка російської буржуазії, оскільки, маючи досвід співробітництва з нею, прихильники Дмовського виступали за союз із Денікіним під час встановлення східних кордонів Польщі (Stosunki polsko-radzieckie, 1967: 265).

Успіхи польської армії на сході, з одного боку, а з іншого – військові і політичні поразки УНР в боротьбі з більшовиками привели до підписання 21 квітня 1920 р. польсько-українського (Варшавського) договору. Польська сторона визнала незалежність УНР та її уряд на чолі з Петлюрою. Українська – підтвердила демаркаційну лінію польсько-українського кордону по р. Збруч, встановлену у вересні 1919 р. Незабаром була підписана також військова конвенція. Вона складалася з 17 пунктів, які визначали умови спільного проведення антибільшовицьких воєнних дій на Україні (Dmowski, 745–746). Звичайно, така угода ігнорувала прагнення галицьких українців до незалежності.

Після підписання договору Пілсудський спільно з Петлюрою розпочав похід на Київ. Обидва політичні діячі звернулися з відозвами до населення України, в яких вказувалось таке: «Після закінчення боротьби з більшовиками польські війська повернуться на свою вітчизну» (Kozłowski, 1990: 268). Однак польсько-українська акція не отримала підтримки серед населення. Недовіру щодо польських намірів посилювали, з одного боку, більшовики, а з іншого – емігрантська влада галицьких українців.

Успіхи на території України зміцнювали внутрішню позицію Пілсудського. Керівництво Польської соціалістичної партії припинило антивоєнні акції, а ендеки – опозиційні виступи. Пілсудського, що повертався з Києва, зустрічав оваціями весь сейм (Kozłowski, 1990: 270–272). Реакція Заходу не була однозначна. Франція підтримувала Польщу, бажаючи якнайшвидше розпочати експлуатацію «одного з найбагатших регіонів Європи» (Leczyk, 1966: 62).

Під час війни 1920 р. Франція активізувала проникнення свого капіталу в нафтову промисловість Прикарпаття (Dmowski: 353). У політичних колах Англії єдиною думки не було. Прем'єр Ллойд-Джордж назвав II Річ Посполиту країною, що загрожує пануванню миру в Європі, міністр Керзон вважав польські воєнні дії справедливими, а король Георг V надіслав навіть Пілсудському телеграму, в якій висловлював свої симпатії (Stosunki polsko-radzieckie, 1967: 333). Німеччина охочіше підтримала б Росію, але під тиском країн Антанти оголосила про свій нейтралітет у польсько-більшовицькій війні (Документи внешней политики СССР, 1959: 78).

Тим часом ініціатива на фронті перейшла до радянської армії, і вже в червні 1920 р. польські війська залишили Київ. У серпні радянські війська загрозували безпосередньо Варшаві, однак наступ зазнав невдачі (Документи внешней политики СССР, 1959: 137–147). 12 жовтня 1920 р. в Ризі був підписаний прелімінарний мирний договір між Польщею та соціалістичними радянськими республіками – Російською і Українською. Чинності договір набув 30 квітня 1921 р. Згідно з ним Польща визнавала незалежність радянських України та Білорусі. Західні українські і білоруські землі залишалися під пануванням II Речі Посполитої (Sprawy polskie, 1967: 66–100). Зваживши, що цей кордон більш-менш збігається з тим, який Польща могла отримати ще в липні 1919 р. під час таємних польсько-радянських переговорів (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej: 316–324), можна зробити певний висновок. А саме: великодержавні східні плани Пілсудського коштували Польщі цілий рік абсолютно збиткової війни. Крім людських жертв і матеріальних витрат, II Річ Посполита зазнала ряду політичних поразок. Саме на період ведення цієї війни припав плебісцит у Вармії і Мазурах, який вирішився не на користь Польщі; зазнали поразки сілезькі повстання, які не змогли отримати відповідної допомоги від польського уряду; м. Гданську було надано статус вільного міста. Отож західні і північні польські землі з волі західних держав опинилися в 1920 р. під пануванням німецьких окупантів, що, у свою чергу, призвело до відомих наслідків вересня 1939 р. Хоча, як підтверджують висловлювання Пілсудського, більші надії щодо розширення кордонів він покладав на власні сили. Зокрема, в інструкції для міністра закордонних справ Л. Василевського ще в 1918 р. підкреслював: «Все те, що Польща, маючи на увазі кордони, отримає на заході, буде подарунком коаліції, бо там нічого власними силами не досягнемо. Натомість здобутками на сході будемо

завдячувати виключно собі, нашим власним силам» (DziennikUstaw, 1921: 649).

Що ж до українців Східної Галичини, то Ризький договір став для них політичною катастрофою. Усупереч своїй волі вони опинилися в кордонах Польщі й змушені були змиритися з фактами, із власною слабкістю. Однак це не було рівнозначним відмові від своїх надій. Українське громадянство повинно було обрати інші шляхи для їх реалізації.

З метою прискорення інтеграції Східної Галичини розпорядженням Ради міністрів Польщі від 9 червня 1921 р. ця територія була включена в передбачуваний на 30 вересня 1921 р. перепис населення (Dzieje Polski, 1976: 58). Українськими політичними угрупованнями такий крок із боку польського уряду було розцінено як замах на права українського населення. У перші дні серпня 1921 р. представники Української народно-трудої і Християнсько-суспільної партій склали протест до президії намісництва у Львові такого рішення (Kumaniecki, 1924: 23). Зокрема, наголошувалось на тому, що згідно зі ст. 91 Сен-Жерменського договору та рішення Ліги Націй Східна Галичина не лежить у межах Польщі і єдиним її правителем є держава Антанти. Українські політичні партії звернулися до населення Східної Галичини із закликом до бойкоту перепису 1921 р.

Наступним кроком на шляху об'єднання Східної Галичини з рештою держави була ліквідація 1 вересня 1921 р. органу намісництва і впровадження єдиного для всієї країни поділу на воєводства. Виділялися Львівське, Тернопільське і Станіславське воєводства (Dzieje Polski, 1976: 117).

Проявом невдоволення українського населення став замах українського студента С. Федака на Ю. Пілсудського 25 вересня 1921 р. під час його перебування у Львові (Wasilewski, 1934: 56). Українці Галичини відмовлялися визнати поль-

ську державу своїм законним урядом, а тому бойкотували перепис 1921 р. і вибори до сейму 1922 р.

З огляду на міжнародну громадську думку урядові кола Польщі неодноразово оголошували про готовність поважати права українців та інших меншостей у своїй державі. Фактично таке зобов'язання було втілене в підписаних Польщею Малому Версальському трактаті, Ризькому договорі та березневій 1921 р. конституції.

У боротьбі за Східну Галичину польський уряд здійснив крок, який фактично посприяв позитивному вирішенню питання Верховною Радою на користь Польщі. 26 вересня 1922 р. з ініціативи міністра закордонних справ Г. Нарutowича сейм схвалив закон про принципи воєводського самоуправління, зокрема, у таких воєводствах: Львівському, Тернопільському, Станіславському. Закон передбачав утворення воєводських сеймиків із певними законодавчими правами, дозвіл на користування в органах адміністрації поряд із польською й українською мовою, відкриття у Львові «руського університету», чого так енергійно домагались українці (Roszkowsski, 1992: 29).

Висновки. Отже, 15 березня 1923 р. Верховна Рада, затвердивши весь східний кордон II Речі Посполитої, визнала її суверенітет над Східною Галичиною (Kozłowski, 1990: 676–679). Але, здобувши на сході кордони, непорушність яких була гарантована, Польща отримала також кілька мільйонів громадян, котрі ставились до неї як до окупанта і прагнули до незалежності. І це становило додаткове джерело слабкості, а не могутності Польщі в міжвоєнний період. Національне питання, без сумніву, належало до найбільш складних, перед яким опинилася II Річ Посполита після Першої світової війни. 21 рік незалежності не привів до його розв'язання. Аналіз політичного становища і правового статусу Східної Галичини 1918–1923 рр. необхідний для розуміння процесів творення української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герус О. Україна в опінії американського уряду 1919–1927 років. *Український історик*. 1974. № 1–3. Документи.
2. Діло. 1918. 5 лист.
3. Документы внешней политики СССР. М., 1959. Т. 3.
4. Жуковський А., Субтельний О. Нарис історії України. Львів, 1991.
5. Зуев Ф. Международный империализм за кулисами войны 1919–1920 гг. М., 1955.
6. Комар В. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.). Івано-Франківськ: «Місто НВ», 2011. 360 с.
7. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923: Проблеми взаємовідносин. К.: Вид-во УАДУ, 1998. 304 с.
8. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Л.: Інститут українознавства НАНУ, Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. 488 с.
9. Ллойд-Джордж Д. Военные мемуары. М., 1934.
10. Макаруч С. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. Львов, 1983.
11. Полонська-Василенко Н. Історія України. 1900–1923 рр. К., 1991.

12. Симоненко Р. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (II пол. 1919 – березень 1921 рр.). К., 1965.
13. Современная Польша. 1988. № 3. Подборка документов.
14. Субтельний О. Україна. Історія. К., 1991.
15. ЦДІАЛ у Львові: а) ф. 362, оп. I а, спр. 35; б) ф. 362, оп. 1, спр. 29.
16. Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic polski na konferencji pokojowej w Paryżu 1918–1919. Paryż, 1920, 1926.
17. Arciwum polityczne Ignacego Paderewskiego. Wrocław, 1974. T 2.
18. Bartoszewicz J. Znaczenie polityczne kresow wschodnich dla Polski. W., 1924.
19. Szubinski A. Walki o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921. Opole, 1993.
20. Dmowski R. a) Polityka polska i odbudowanie państwa. W., 1925; b) Polityka narodowa w odbudowanie państwie. W., 1939.
21. Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich. W., 1961, 1964.
22. Dzieje Polski / Pod. red. J. Topolskiego. W., 1976.
23. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921.
24. Kozłowski M. Miedzy Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów, Galicje Wschonia 1918–1919. Kraków, 1990.
25. Kumaniecki K. Odbudowa państwowości polskiej. Najwazniejsze dokumenty. 1912 – styczeń 1924. W. – K., 1924.
26. Kręjer Lwowski. 1921: a) 10 sierp., b) 29 wrześn.
27. Leczyk M. Komitet narodowy Polski a Ententai Stany zjednoczone. 1917–1919. W., 1966.
28. Łaptos J. Francuska opinia publiczna wobec spraw polskich w latach 1919–1925. Wrocław, etc. 1983.
29. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w drugiej Rzeczypospolitej. 1922–1926. Kraków, 1967.
30. Pobóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski. Okres 1914–1939. Gdańsk, 1990.
31. Roszkowski W. Historia Polski. 1914–1900. W., 1992.
32. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawozdania stenograficzne: a) posiedz. W dniu 20, 26 lut. 1919 r.; b) posiedz. W dniu 26 wrześn. 1922 r.
33. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty I materiały. W., 1965, 1967.
34. Stosunki polsko-radzieckie w latach 1917–1945. Dokumenty I materiały. W., 1967.
35. Tajne rokowania polsko-radzieckie w 1919 r. Materiały archiwalne i dokumenty. W., 1986.
36. Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie miedzynarodowe. W., 1934.
37. Zygmuntowicz Z. Józef Pilsudski we Lwowie. Lwów, 1934.

REFERENCES

1. Herus O. Ukraina v opinii amerykanskoho uriadu 1919–1927 rokov. *Ukrainskyi istoryk*. 1974. № 1–3. Dokumenty [in Ukrainian].
2. Dilo. 1918. 5 lyst [in Ukrainian].
3. Dokumenty vnesheinei polytyky SSSR. M., 1959. T. 3 [in Russian].
4. Zhukovskyi A., Subtelnyi O. Narys istorii Ukrainy. Lviv, 1991 [in Ukrainian].
5. Zuev F. Mezhdunarodnyi ymperyalyzm za kulysamy voyny 1919–1920 hh. M., 1955 [in Russian].
6. Komar V. Kontsepsiia prometeizmu v politytsi Polshchi (1921–1939 rr.). Ivano-Frankivsk: Misto NV, 2011. 360 p. [in Ukrainian].
7. Krasivskyi O. Skhidna Halychyna i Polshcha v 1918–1923: Problemy vzaiemovidnosyn. K.: Vyd-vo UADU, 1998. 304 p. [in Ukrainian].
8. Lytvyn M. Ukrainsko-polska viina 1918–1919 rr. L.: Instytut ukrainoznavstva NANU, Instytut Tsentralno-Skhidnoi Yevropy, 1998. 488 p. [in Ukrainian].
9. Lloid-Dzhordzh D. Voennye memuary. M., 1934 [in Russian].
10. Makarchuk S. Etnosotsyalnoe razvytye y natsyonalnye otnoshenyia na zapadno-ukraynskykh zemliakh v peryod ymperyalyzma. Lvov, 1983 [in Russian].
11. Polonska-Vasylienka N. Istoriiia Ukrainy. 1900–1923 rr. K., 1991 [in Ukrainian].
12. Symonenko R. Proval polityky mizhnarodnoho imperializmu na Ukraini (II pol. 1919 – berezen 1921 rr.). K., 1965 [in Ukrainian].
13. Sovremennaia Polsha. 1988. № 3. Podborka dokumentov [in Russian].
14. Subtelnyi O. Ukraina. Istoriiia. K., 1991 [in Ukrainian].
15. TsDIAL u Lvovi: a) f. 362, op. I a, spr. 35; b) f. 362, op. 1, spr. 29 [in Ukrainian].
16. Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic polski na konferencji pokojowej w Paryżu 1918–1919. Paryż, 1920, 1926 [in Poland].
17. Arciwum polityczne Ignacego Paderewskiego. Wrocław, 1974. T. 2. [in Poland].
18. Vartoszewicz J. Znaszenie rolituzne kresow wschodnich dla Polski. W., 1924 [in Poland].
19. Szubinski A. Walki o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921. Orole, 1993 [in Poland].
20. Dmowski R. a) Rolityka rolska i odbudowanie państwa. W., 1925; b) Rolituka narodowa w odbudowanie państwie. W., 1939. [in Poland].
21. Dokumenty i materiały do historii stosunków rolsko-radzieckich. W., 1961, 1964 [in Poland].
22. Dzieje Polski / Rod. red. J. Torolskiego. W., 1976 [in Poland].
23. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. 1921 [in Poland].
24. Kozłowski M. Miedzy Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów, Galicje Wschonia 1918–1919. Kraków, 1990 [in Poland].

-
25. Kumaniecki K. Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty. 1912 – styczeń 1924. W. – K., 1924 [in Poland].
  26. Krjer Lwowski. 1921: a) 10 sierpnia, b) 29 września [in Poland].
  27. Leszok M. Komitet narodowy Polski a Ententai Stany zjednoczone. 1917–1919. W., 1966 [in Poland].
  28. Łartos J. Francuska opinia publiczna wobec spraw polskich w latach 1919–1925. Wrocław, 1983 [in Poland].
  29. Rarierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w drugiej Rzeczypospolitej. 1922–1926. Kraków, 1967 [in Poland].
  30. Robóg-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski. Okres 1914–1939. Gdańsk, 1990 [in Poland].
  31. Roszkowsski W. Historia Polski. 1914–1900. W., 1992 [in Poland].
  32. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawozdania stenograficzne: a) posiedzenie. W dniu 20, 26 lut. 1919 r.; b) posiedzenie. W dniu 26 września. 1922 r. [in Poland].
  33. Sprawy polskie na konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały. W., 1965, 1967 [in Poland].
  34. Stosunki polsko-radzieckie w latach 1917–1945. Dokumenty i materiały. W., 1967 [in Poland].
  35. Tajne rokowania polsko-radzieckie w 1919 r. Materiały archiwalne i dokumenty. W., 1986 [in Poland].
  36. Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe. W., 1934 [in Poland].
  37. Zygmuntowicz Z. Józef Piłsudski we Lwowie. Lwów, 1934 [in Poland].